

УДК 374:351.851

Позашкільна освіта як об'єкт публічно-управлінського впливу

OUT-OF-SCHOOL EDUCATION AS AN OBJECT OF PUBLIC AND ADMINISTRATIVE INFLUENCE

ШАБАЄВА Людмила – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимир Антонювича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6728-2047>

SHABAIEVA Liudmyla – PhD student of Department of Public Administration and Law, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, 70, Volodymyr Antonovych St., Dnipro, 49006, Ukraine

DOI

Анотація. У статті розглянуто позашкільну освіту як об'єкт публічно-управлінського впливу. Виявлено, що в процесі функціонування закладів позашкільної освіти існують проблеми, які стосуються її доступності та якості, а також регулювання з боку державних і недержавних організацій. Визначено, що незважаючи на складні умови організації функціонування закладів позашкільної освіти, вони діють і допомагають у забезпеченні психологічної рівноваги, організації змістовного дозвілля, розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді. Через те, що частина закладів освіти перебувають на окупованій території, частина – на частково окупованій території, деякі з них організували роботу зі своїми вихованцями в дистанційному форматі. Крім того заклади позашкільної освіти України активно працюють над створенням умов для доступності позашкільної освіти дітям, які через війну опинилися у складних життєвих обставинах. Виявлено, що управління освітньою діяльністю закладів позашкільної освіти здійснюється через державні центри позашкільної освіти, які на допомогу працівникам цих закладів створюють електронні сторінки на своїх сайтах, де розміщують актуальні нормативні, інформаційно-довідкові матеріали щодо залучення дітей до якісного й змістовного дозвілля. Обґрунтовано доцільність розгляду окремих аспектів дослідження позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу, таких як історія та тенденції розвитку позашкільної освіти в Україні; роль державних і недержавних організацій у формуванні та регулюванні позашкільної освіти; чинники, які впливають на доступність та якість позашкільної освіти. Зроблено висновок, що позашкільна освіта є важливим елементом системи освіти, який забезпечує розвиток та самореалізацію особистості, формування її соціальної компетентності та культури; дослідження позашкільної освіти як об'єкту публічної управлінської діяльності є важливим для визначення напрямів її подальшого розвитку, управління позашкільною освітою потребує комплексного підходу, який враховує різні аспекти цієї сфери, такі як фінансування, стандарти якості, програми та матеріали, науково-методичне забезпечення, підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, моніторинг та оцінку результативності.

Ключові слова: позашкільна освіта, публічно-управлінський вплив, освітні послуги, тенденції розвитку освіти, доступність позашкільної освіти.

Summary. The article examines extracurricular education as an object of public-management influence. It was revealed that in the process of functioning of extracurricular education institutions, there are problems related to its availability and quality, as well as regulation by state and non-state organizations. It was determined that despite the difficult conditions of organizing the functioning of extracurricular education institutions, they act and help in ensuring psychological balance, organizing meaningful leisure time, and developing the creative abilities of children and student youth. Due to the fact that some of the educational institutions are located in the occupied territory, some are in the partially occupied territory, some of them have organized work with their pupils in a remote format. In addition, after-school education institutions of Ukraine are actively working to create conditions for the availability of out-of-school education for children who have found themselves in difficult life circumstances due to the war. It was revealed that the management of the educational activities of out-of-school education institutions is carried out through the state centers of out-of-school education, which, to help the employees of these institutions, create electronic pages on their websites, where they post relevant normative, informational and reference materials regarding the involvement of children in quality and meaningful leisure time. The expediency of considering certain aspects of the study of extracurricular education as an object of public-management influence, such as the history and trends of the development of extracurricular education in Ukraine, is substantiated; the role of state and non-state organizations in the formation and regulation of extracurricular education; factors affecting the availability and quality of extracurricular education. It was concluded that extracurricular education is an important element of the education system, which ensures the development and self-realization of the individual, the formation of his social competence and culture; the study of extracurricular education

as an object of public management activity is important for determining the direction of its further development, the management of extracurricular education requires a comprehensive approach that takes into account various aspects of this sphere, such as financing, quality standards, programs and materials, scientific and methodological support, training and staff training, monitoring and performance evaluation.

Key words: *out-of-school education, public-management influence, educational services, educational development trends, availability of out-of-school education.*

Вступ. Утвердження позашкільної освіти як складової структури освіти зумовлюють переосмислення її місця і ролі в системі освіти України. Позашкільна освіта залишається одним з найбільш важливих аспектів розвитку освітньої системи. Вона допомагає розвивати соціальні, культурні та професійні навички учнів, а також стимулює їх інтерес до навчання. Проте, наразі існують проблеми, які стосуються доступності та якості позашкільної освіти, а також її регулювання з боку державних і недержавних організацій. Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання дослідження позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу, з метою виявлення можливостей для покращення цієї сфери. Враховуючи швидкі зміни у світі та роль освіти в адаптації до них, роль позашкільної освіти у формуванні майбутнього стане все більш значущою. Тому вивчення позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу та розробка ефективних стратегій її розвитку є надзвичайно актуальними завданнями для науковців, педагогів, представників влади та громадськості.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років, багато дослідників займалися вивченням позашкільної освіти в Україні. Сучасні автори досліджень та публікацій з проблем позашкільної освіти в Україні являють собою спеціалістів різних галузей, таких як фахівці з публічного управління, соціології, психології: Биковська О. В., Мосякова І. Ю., Просіна О. В., Швень Я. Л., Савченко Н. С. Зокрема, дослідження Мосякової І. Ю. фокусуються на ролі Концепції модернізації змісту позашкільної освіти у формуванні особистості учнів [1]; правовому забезпеченні позашкільної освіти приділила увагу Биковська О. В. [6]; сучасними тенденціями управління системою позашкільної освіти з огляду на інтегративні стратегії розвитку освіти загалом, сучасні освітні реформи, оновлені функції закладів позашкільної освіти в умовах диджиталізації освітнього середовища, технологізації освітньої діяльності, оновлення форм організації освітнього процесу, розвитку партнерства, створення педагогічних інновацій та їх упровадження в діяльність закладів позашкільної освіти займалися О.В. Просіна, Я. Л. Швень. [4]. Дослідження Савченко Н. С., присвячені аналізу доступності та якості позашкільної освіти, проблемам переходу в якісно новий стан позашкільної освіти у процесі реформування освіти в Україні [5].

Разом з тим питанням вивчення позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу з акцентом на аналіз розвитку цієї сфери, взаємодію державних і недержавних організацій, а також на виявлення перспектив для покращення якості та доступності позашкільної освіти приділено недостатньо уваги.

Мета статті. Метою даного дослідження є вивчення позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Позашкільна освіта є одним із складників системи освіти та визначається як «сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти» [3].

З перших днів воєнної агресії російської федерації проти нашої країни проводиться цілеспрямована робота з організації функціонування позашкільної освіти, яка допомагає у забезпеченні психологічної рівноваги, організації змістовного дозвілля, розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді в позаурочний час. Заклади позашкільної освіти України активно працюють над створенням умов для доступності позашкільної освіти дітям, які через війну опинилися у складних життєвих обставинах.

За офіційними статистичними даними, станом на 1 січня 2022 р. в Україні діяло 1263 закладів позашкільної освіти: 998 профільних і 265 комплексних закладів, які відвідували 1,015 млн дітей, функціонувало майже 64 тис. гуртків, у яких працювали майже 31 тис. педагогічних працівників.

За оперативними даними, станом на 11 квітня 2022 року частина закладів позашкільної освіти у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Київській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Миколаївській та Дніпропетровській областях припинили свою діяльність у зв'язку з бойовими діями або окупацією. Не працюють заклади позашкільної освіти, які перебували або перебувають у зоні активних бойових дій у Київській та Донецькій областях [2].

Станом на 1 січня 2023 р. ці дані змінилися. Позашкільна освіта включає 1354 заклади позашкільної освіти, понад 1012000 вихованців, учнів, слухачів, 20480 педагогічних працівників закладів позашкільної освіти. Варто враховувати суттєву різницю щодо воєнної ситуації в областях України, що відображається на діяльності закладів освіти. Ці відомості опубліковані в проєкті Концепції позашкільної освіти в умовах війни, яка обговорювалася 20 квітня 2023 року на засіданні Всеукраїнського круглого столу на тему «Забезпечення і реалізація прав дітей на позашкільну освіту в умовах воєнного стану». Так частина закладів освіти перебувають на окупованій території, частина – на частково окупованій території, частина на звільненій території, частина – на території, де відсутні активні військові дії. Деякі заклади позашкільної освіти тимчасово окупованих територій і територій, де ведуться активні бойові дії, в умовах переміщення організували роботу зі своїми вихованцями в дистанційному форматі. Значною проблемою, що заважає повноцінному розвитку учнів та молоді, обмежує доступ дітей до навчання, виховання, розвитку та соціалізації є знищення й пошкодження закладів позашкільної

освіти. Станом на березень 2023 р зруйновано 20 закладів позашкільної освіти, пошкоджено 114 закладів позашкільної освіти. Найбільше постраждали заклади Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Миколаївської, Сумської областей. Частина закладів позашкільної освіти були змушені припинити свою діяльність через бойові дії або тимчасову окупацію.

Управління освітньою діяльністю закладів позашкільної освіти здійснюється через державні центри позашкільної освіти. Інститутом модернізації змісту освіти на допомогу працівникам закладів позашкільної освіти створено електронну сторінку «Позашкілля: скарбничка досвіду», яка містить актуальні нормативні, інформаційно-довідкові матеріали щодо залучення дітей до якісного й змістовного дозвілля. 26 травня 2022 року було проведено Всеукраїнську нараду «Позашкільна освіта у воєнний та повоєнний час», де було обговорено стратегічні питання діяльності закладів позашкільної освіти у воєнний та повоєнний час, державної та регіональної політик у сфері позашкільної освіти.

Виходячи з цього є підстави вважати, що позашкільна освіта в Україні є важливим об'єктом публічно-управлінського впливу, який вимагає постійної уваги з боку державних і недержавних організацій. Одним із головних завдань дослідження позашкільної освіти є аналіз стану та якості надання послуг у цій сфері. Для цього можуть використовуватися різні методи дослідження, такі як анкетування, інтерв'ю, спостереження тощо. Оцінка якості надання послуг дозволить визначити проблемні моменти та розробити заходи для їх вирішення.

Дослідження позашкільної освіти також може включати аналіз фінансування цієї сфери та ефективності використання коштів. Для цього можуть проводитися аудити та оцінки ефективності програм та проектів, що реалізуються у позашкільній освіті.

Окрім цього, дослідження позашкільної освіти може включати аналіз потреб та очікувань різних груп населення щодо надання послуг у цій сфері. Це дозволить враховувати потреби різних груп населення при формуванні державної політики у цій сфері та розробці програм та проектів.

Крім того, дослідження позашкільної освіти може включати аналіз ринку послуг у цій сфері та конкурентної ситуації. Це дозволить визначити переваги та недоліки позашкільних закладів освіти та розробити стратегії для покращення якості надання послуг. Також важливим завданням дослідження позашкільної освіти є вивчення впливу цієї сфери на розвиток особистості та суспільства в цілому. Для цього можуть проводитися соціологічні дослідження та аналіз результатів роботи програм та проектів. Дослідження позашкільної освіти також може включати аналіз механізмів управління у цій сфері та ефективності їх роботи. Це дозволить виявити проблемні моменти та запропонувати заходи для їх вирішення.

Для дослідження позашкільної освіти як об'єкта публічно-управлінського впливу доцільно розглянути такі аспекти, як:

– історія та тенденції розвитку позашкільної освіти в Україні;

– роль державних і недержавних організацій у формуванні та регулюванні позашкільної освіти;

– чинники, які впливають на доступність та якість позашкільної освіти. Спробуємо розкрити ці питання детальніше.

Історія позашкільної освіти в Україні має глибокі коріння та відбиває культурні, соціальні та політичні процеси, які відбувалися на території країни протягом років. Вона є важливим компонентом освітньої системи країни, оскільки сприяє розвитку дитини, доповнюючи шкільну освіту.

На початку ХХ століття позашкільна освіта в Україні була представлена переважно просвітницькими гуртками та культурно-освітніми товариствами, які сприяли розвитку національної свідомості та підготовці молоді до активної громадської діяльності. У радянський період позашкільна освіта була представлена різноманітними організаціями технічної та художньої творчості, спортивними школами тощо. Здобуття Україною незалежності в 1991 році стало початком нового етапу розвитку позашкільної освіти. Позашкільні заклади почали активно залучатися до вивчення історії, мови, культури та традицій України. У цей період відбулося відкриття нових закладів позашкільної освіти, таких як центри дитячої та юнацької творчості, еколого-навчальні центри, дитячі школи мистецтв. Процес модернізації позашкільної освіти полягав у вдосконаленні її змісту, форм та методів роботи, забезпеченні рівного доступу до позашкільної освіти для усіх дітей, а також розширенні міжнародного співробітництва. Останнім часом в Україні спостерігається тенденція до розвитку інноваційних форм позашкільної освіти. Зокрема, все більше популярності набувають різні форми дистанційного навчання, особливо через вплив пандемії COVID-19 та введення військового стану на освітній процес. Також з'являються нові напрямки, такі як робототехніка, програмування, дизайн та медіаосвіта, які спрямовані на підготовку молоді до викликів сучасного ринку праці та створення інноваційної економіки.

Державні та недержавні організації відіграють значну роль у формуванні та регулюванні позашкільної освіти, сприяючи її розвитку, забезпечуючи доступ до якісної освіти та створюючи умови для гармонійного розвитку молоді. Державні організації, такі як Міністерство освіти і науки України, мають на меті розробляти та впроваджувати національну політику в сфері позашкільної освіти, встановлювати стандарти якості, забезпечувати регулятивну базу, контроль та нагляд за діяльністю закладів позашкільної освіти. Також державні органи співпрацюють з місцевими владами, громадами та освітніми закладами для реалізації загальнодержавних програм та проектів у сфері позашкільної освіти.

Недержавні організації, як-от громадські об'єднання, благодійні фонди та міжнародні партнери, також відіграють важливу роль у формуванні та регулюванні позашкільної освіти. Вони забезпечують додаткові ресурси, ідеї та технології, сприяють розробці та впровадженню інноваційних програм та методів навчання, а також підтримують міжнародний обмін досвідом та партнерство в цій сфері. Одним з напрямків співпраці

державних та недержавних організацій є реалізація спільних соціально-орієнтованих проєктів, спрямованих на розвиток позашкільної освіти, підтримку талановитої молоді, доступність дітей та молоді у різних регіонах країни.

На доступність та якість позашкільної освіти впливають такі чинники як достатній рівень фінансування, наявність відповідної інфраструктури, кваліфікація та досвід педагогів, географічна досяжність, індивідуальні потреби дитини, наявність норм, стандартів та законодавчих актів, що стосуються позашкільної освіти, співпраця з місцевими громадами, впровадження інноваційних технологій в процес навчання, моніторинг функціонування позашкільної освіти.

Висновки. Вивчаючи позашкільну освіту як об'єкт публічно-управлінського впливу, можна дійти висновків, що позашкільна освіта є важливим елементом системи освіти, який забезпечує розвиток та самореалізацію особистості, формування її соціальної компетентності та культури. Дослідження позашкільної освіти

як об'єкту публічної управлінської діяльності є важливим для оцінки ефективності державної політики у цій сфері та визначення напрямів її подальшого розвитку. Вона доповнює та розширює можливості формальної освіти, сприяє підвищенню якості загальної освіти та соціальної інтеграції різних груп населення. Управління позашкільною освітою потребує комплексного підходу, який враховує різні аспекти цієї сфери, такі як фінансування, стандарти якості, програми та матеріали, науково-методичне забезпечення, підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, моніторинг та оцінку результативності та інше. Публічно-управлінський вплив на позашкільну освіту має враховувати потреби та інтереси учнів, їхніх родин та суспільства в цілому, а також сприяти забезпеченню доступності, інклюзивності, гендерної та соціальної справедливості. Розвиток позашкільної освіти має бути базований на інноваціях та впровадженні нових підходів, методів, технологій та інструментів навчання та оцінювання, які відповідають сучасним вимогам та викликам.

Список використаних джерел

1. Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти: практико орієнтований посібник. Київ: Педагогічна думка, 2019. Ч. 2. 713 с.
2. Про організацію роботи закладів позашкільної освіти. Лист Міністерства освіти і науки України від 14.04.2022 № 1/4142-22. URL: https://drive.google.com/file/d/1St7hbHJhhizyNG_qX0Epme5fjZT0PLLe/view (дата звернення: 02.06.2023).
3. Про позашкільну освіту. Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>. (дата звернення: 02.06.2023).
4. Просіна О. В., Швень Я. Л. Науково-методичний комплекс «Нелінійні актуалітети трансформаційного управління закладами позашкільної освіти»: теоретичний опис. Київ, 2021. 39 с.
5. Савченко Н. С. Підвищення якості та доступності позашкільної освіти як показників ефективності освітньої системи. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Вип. 190. С. 206-211.
6. Стратегія розвитку позашкільної освіти. 2-ге вид., перер. і доповн. / за ред. проф. О. В. Биковської. ІВЦ АЛКОН, 2021. 117 с.

References

1. Mosiakova I. Yu. (2019). Kontseptualni osnovy modernizatsii zmistu pozashkilnoi osvity [Conceptual foundations of modernization of the content of extracurricular education]: praktyko oriientovanyi posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
2. About the organization of the work of out-of-school education institutions. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 14, 2022 № 1/4142-22. URL: https://drive.google.com/file/d/1St7hbHJhhizyNG_qX0Epme5fjZT0PLLe/view. (accessed: 02.06.2023) [in Ukrainian].
3. About extracurricular education. Law of Ukraine dated June 22, 2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>. (accessed: 02.06.2023) [in Ukrainian].
4. Prosina O. V., Shven Ya. L. (2021). Naukovo-metodychnyi kompleks «Nelineini aktualitety transformatsiinoho upravlinnia zakladamy pozashkilnoi osvity» [Non-linear topicalities of transformational management of out-of-school education institutions]: teoretychnyi opys. Kyiv, [in Ukrainian].
5. Savchenko N. S. (2020). Pidvyshchennia yakosti ta dostupnosti pozashkilnoi osvity yak pokaznykiv efektyvnosti osvitnoi systemy [Improving the quality and availability of extracurricular education as indicators of the effectiveness of the educational system]. *Naukovi zapysky TsDPU. Serii: Pedahohichni nauky*. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka, Vyp. 190. [in Ukrainian].
6. Stratehiia rozvytku pozashkilnoi osvity (2021). [Strategy for the development of extracurricular education]. 2-he vyd., perer. i dopovn. / za red. prof. O. V. Bykovskoi. IVTs ALKON. [in Ukrainian].